Illustrasjon: Endre Barstad © 2020

Fagfellevurdert

Hva innebærer det å ta hensyn til fremtidige generasjoner?

Sammendrag: *Hensynet til fremtidige generasjoner har i økende grad blitt trukket inn som begrunnelse for juridiske og politiske tiltak siden begynnelsen av 1970-tallet, og har blitt tillagt stadig mer vekt i offentligheten. Bak dette ligger bekymringer for at dagens generasjon overfører irreversible miljøødeleggelser eller betydelig økonomisk gjeld til kommende generasjoner. Hva innebærer det når juridiske og politiske tiltak blir begrunnet ut fra hensynet til fremtidige generasjoner? Hvilke konsekvenser kan et slikt hensyn få for dagens politiske beslutninger? Akademiske bidrag om fremtidige generasjoner viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når man trekker inn hensynet til fremtidige generasjoner. Disse bidragene gir analytiske tilnærminger som er nyttige for å forstå hva dette hensynet innebærer, mens tre konkrete eksempler viser hvilke praktiske konsekvenser dette kan få for dagens politiske beslutninger: FNs Agenda 2030, Grunnlovens miljøparagraf 112 og legitimeringen av det norske oljefondet.*
Emneord: *Fremtidige generasjoner, miljøødeleggelser, FN Agenda 2030, Grunnlovens § 112, det norske oljefondet*

Marianne Takle
Forsker I
NOVA, OsloMet
mtakle@oslomet.no

Siden begynnelsen av 1970-årene har hensynet til fremtidige generasjoner blitt trukket inn som begrunnelse for juridiske og politiske tiltak i økende grad.[1] Begrunnelsene følger to argumentasjonslinjer. Den ene er bekymringer for at dagens generasjon overfører irreversible miljøødeleggelser eller betydelig økonomisk gjeld til kommende generasjoner. Den andre er ønsket om å gi mer oppmerksomhet til personer som ennå ikke er født, i motsetning til generasjonsforhold mellom yngre og eldre generasjoner som lever i dag. Begge disse argumentasjonslinjene ligger til grunn for FNs Agenda 2030 med bærekraftmålene. Vi finner dem også i begrunnelsene for at etterslektens rett til et levelig miljø ble grunnlovsfestet i Norge 1992, og trukket inn i menneskerettighetskapittelet gjennom grunnlovsrevisjonen i 2014. Siden Oljefondet ble opprettet i 1990, har det blitt legitimert som sparing til fremtidige generasjoner.

Mediene har også gitt fremtidige generasjoner mer oppmerksomhet. Et søk i Retriever på «framtidige generasjoner» i alle norske medier viser rundt 13 treff per år i midten av 1980-årene, da arkivet ble etablert. Et tilsvarende søk i 2019 viser 1903 treff. En årsak til denne økningen er medienes oppgave å referere og fortolke den politiske debatten. Mediene er også selv aktører, både gjennom kommentarer og ved at de ofte tar standpunkt til viktige spørsmål som for eksempel global oppvarming.

Uttrykket fremtidige generasjoner blir altså brukt mange steder og i ulike sammenhenger. Det fremstilles som et viktig hensyn dagens generasjon må ta. Argumentet har en klar moralsk dimensjon. Det er vanskelig å være motstander av at vi skal ta hensyn til våre etterkommere, og spesielt hvis det betyr at vi skyver våre unnlatelser over på dem. Derimot stilles det sjelden spørsmål om praksis, hva det innebærer å ta hensyn til fremtidige generasjoner. Som regel tas det for gitt. De fleste kulturer og grupper ser en sammenheng mellom overleveringer fra fortiden, som forvaltes i nåtiden og leveres videre til dem som kommer i fremtiden.[2] En slik forvalterrolle ligger som et element i mange religioner og er sentralt i kristendommen. Det nye – som har skjedd gradvis de seneste 50 år – er at hensynet til fremtidige generasjoner blir trukket inn i politiske og juridiske tiltak og brukt aktivt som en begrunnelse for politiske valg

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 142-157, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

og institusjonelle ordninger.

I denne artikkelen skal jeg legge vekt på de praktiske konsekvensene. Hva innebærer det når juridiske og politiske tiltak blir begrunnet ut fra hensynet til fremtidige generasjoner? Hvilke konsekvenser kan et slikt hensyn få for dagens politiske beslutninger?

Disse spørsmålene vil jeg belyse ved hjelp av sentrale akademiske bidrag om fremtidige generasjoner. Parallelt med utviklingen av den politiske retorikken har den akademiske litteraturen om temaet økt gradvis. Et søk i Google Scholar på «future generations» for 1970-årene gir 15 900 treff, mens et tilsvarende søk for 2010-årene gir 185 000 treff. De akademiske bidragene jeg har tatt med her, viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når man trekker inn hensynet til fremtidige generasjoner. De gir analytiske tilnærminger som er nyttige for å forstå hva dette hensynet innebærer.

Det finnes få empiriske studier som viser hvilke praktiske konsekvenser dette kan få for dagens politiske beslutninger. For å belyse dette vil jeg drøfte de tre eksemplene jeg nevnte innledningsvis, og hvor hensynet til fremtidige generasjoner gradvis har fått økt betydning siden 1970-årene: 1) dokumentene som ligger til grunn for FNs Agenda 2030, 2) begrunnelsene for Grunnlovens beskyttelse av etterslektens tilgang til naturresurser og 3) legitimeringen av det norske oljefondet.

Det nye i dag er den økte oppmerksomheten rundt personer som ikke er født

Hva mener vi med uttrykket fremtidige generasjoner?

Generasjon kan ha minst to betydninger. Det kan være en aldersgruppe eller en kohort, og det kan være alle mennesker som lever sammen på et gitt tidspunkt. Vi kan skille mellom to typer forhold mellom generasjoner. Et skille går mellom unge, middelaldrende og gamle mennesker som lever i dag. Dette kalles ofte overlappende generasjoner. Et annet skille går mellom dagens generasjon (alle mennesker som lever i dag) og fremtidige generasjoner (mennesker som ikke er født). Tidligere har man hovedsakelig diskutert generasjoner som forholdet mellom unge og eldre medlemmer av et politisk fellesskap. Det nye i dag er den økte oppmerksomheten rundt personer som ikke er født. Uttrykket fremtidige generasjoner blander som oftest sammen disse to skillene. Det viser både til dagens unge som representanter for fremtiden, og til mennesker som enda ikke er født.[3]

Begrunnelsene for å ta hensyn til fremtidige generasjoner bygger i hovedsak på økt bekymring for at dagens generasjon skal overlate uopprettelige miljøødeleggelser eller stor økonomisk gjeld til generasjonene som kommer etter oss. Dette er tett forbundet med den nye kunnskapen om de globale grensene for mange naturressurser, og ikke minst omfanget av miljøødeleggelser.[4] Mens klimaendringer preger dagens overskrifter, øker også oppmerksomheten rundt biologisk mangfold.[5] Vi ser en ny bevissthet om at bruk av naturressurser må vurderes i forhold til hva som blir overlatt til fremtidige generasjoner, og at dagens teknologiske utvikling fører til en moderne livsstil i store deler av verden som skaper eskalerende globale miljøødeleggelser.[6] Økt oppmerksomhet rundt kommende generasjoner er imidlertid også forbundet med økonomisk og politisk ustabilitet. Én vurdering er hvordan budsjettunderskudd i én generasjon kan påføre påfølgende generasjoner betydelig gjeld.[7] En annen er om dagens generasjon overfører stabile juridiske og politiske institusjoner til de kommende generasjoner.

Hensynet til fremtidige generasjoner kan også avgrenses geografisk. En type hensyn begrenser seg til nasjonalstaten, som for eksempel hvor stort offentlig budsjettunderskudd en generasjon overfører til kommende generasjoner. Hensynet kan også gjelde innenfor rammene av EU. Svært ofte er hensynet til fremtidige generasjoner forstått som et globalt ansvar, og spesielt i forbindelse med transnasjonale problemer som klimaendringer. Dette er grunnleggende problemer som ikke bare er globale i omfang,

men som også får konsekvenser langt inn i fremtiden.[8]

Tidsperspektivet er helt sentralt. Mange miljøødeleggelser har få konsekvenser i dag, men store langsiktige konsekvenser. Et eksempel er kjernefysisk avfall, som krever beskyttet lagring i mange tusen år fordi halveringstiden er ekstremt lang. Et annet eksempel er bruken av fossilt brensel, som fører til global oppvarming. Dette fører også til endret vær, som flere orkaner, mer tørke og mennesker på flukt som følge av klimaendringer. Slike endringer krever både umiddelbare løsninger og langsiktige tiltak.

Rettferdighet mellom generasjoner

De aller fleste forskningsbidrag om fremtidige generasjoner er normative. I grove trekk har de ett felles utgangspunkt. Både naturen og mulighetene for å skape grunnleggende økonomiske og sosiale levekår er kollektive goder, som dagens generasjon bør overlevere til kommende generasjoner. Dette bygger på ideer om rettferdighet mellom generasjoner, også kalt generasjonsrettferdighet.

I faglitteraturen skiller man mellom tre generelle prinsipper for rettferdighet mellom generasjoner.[9] Det ene er «rettferdighet som upartiskhet». Dette bygger på filosofen John Rawls' prinsipp om at utgangsposisjonen skal være lik for alle når man lager en norm.[10] Ut fra hans kjente prinsipp om et «slør av uvitenhet» vet ingen hvilken generasjon de kommer til å havne i når beslutninger om forholdet mellom generasjoner skal fattes. Rawls' bidrag var et av de første i debatten om rettferdighet mellom dagens og fremtidens generasjoner, og de fleste debatter i 1970- og 1980-årene var reaksjoner på dette.[11] En viktig kritikk er at Rawls ikke tok hensyn til et mulig tap av velferd på grunn av miljøødeleggelser. Dette er en åpenbar svakhet ut fra dagens situasjon, men selve prinsippet om rettferdighet som upartiskhet er nyttig for å vurdere handlingene til dagens generasjon.

Et annet prinsipp er «rettferdighet som likhet». Det har to sider. Den ene er at like saker må behandles likt. Den andre er at ulike saker må behandles ulikt. Generasjoner er ulike, ikke nødvendigvis med hensyn til behov og ønsker, men ut fra tidsperioden de lever i. Denne ulikheten gjør prinsippet vanskelig å overføre til forholdet mellom dagens og fremtidige generasjoner.[12] Prinsippet er likevel nyttig som grunnlag for å sammenlikne dagens generasjons muligheter for å dekke sine behov med tilsvarende muligheter i fremtiden.

Det tredje prinsippet er «rettferdighet som gjensidighet». Dette prinsippet står sentralt i den faglige diskusjonen fordi det er slik store deler av dagens politikk virker, og spesielt som grunnlag for nasjonal solidaritet.[13] Prinsippet bygger på utveksling av gjensidige fordeler, der de som ikke kan gi noe tilbake, ofte ikke blir tatt med. Dette må ikke forveksles med medfølelse eller generøsitet, som bygger på asymmetriske forhold. Rettferdighet som gjensidighet kan imidlertid ikke overføres til fremtidige generasjoner av den enkle grunn at vi ikke kan forvente noe fra mennesker som ikke er født. En måte å løse dette på er å omdefinere det til «indirekte gjensidighet».[14] Det innebærer at hver generasjon mottar bidrag fra sine forgjengere, og gir selv bidrag til dem som kommer etter.[15] Dette kan regnes som en variant av forvalterrollen, hvor dagens generasjon forvalter et felles gode på vegne av seg selv og de som kommer etter.

Uansett hvilket prinsipp for generasjonsrettferdighet man legger til grunn, vil dagens generasjon ha ansvar. Begrepet ansvar har et svært tydelig moralsk element, og omfatter mange dimensjoner. Rettferdighet er også et moralsk begrep, men har et sterkere innslag av rettigheter.

I debatten finner vi ett bidrag som hevder at dagens generasjon ikke har ansvar for fremtidige generasjoners velferd. Dette er «ikke-identitetsproblemet» utviklet av filosofen Derek Parfit.[16] I korte trekk går det ut på følgende: «Vi vet ikke hvem som vil leve i fremtiden. Vi vet ikke engang om de blir født. Vi kan ikke ha ansvar for folk når vi ikke engang vet om de vil eksistere.» Argumentasjonsrekken er kontroversiell og har fått mye oppmerksomhet i faglitteraturen. Flere forfattere argumenter mot det.[17] Her nevner vi bare ett motargument: Det vil det være nok mennesker i fremtiden til å rettferdiggjøre at dagens generasjon har ansvar overfor dem. Dette ansvaret krever institusjonelle ordninger – både nasjonalt og globalt – som legger til rette for at dagens politiske beslutninger innebærer selvpålagte bindinger som får konsekvenser i fremtiden.

Fremtidige generasjoners demokratiske innflytelse

Politikere blir kritisert for ikke å gjøre det som er nødvendig for å løse dagens og fremtidens miljøutfordringer, og for at dagens generasjon dermed overfører problemene til fremtidige generasjoner.[18] På nasjonalt nivå er demokratiske prosedyrer som regel preget av kortsiktig tankegang, mens hensynet til fremtidige generasjoner krever langsiktighet. Det er et strukturelt problem at politikere stiller til valg hvert fjerde år. Denne korte tidssyklusen påvirker viljen til å gjennomføre upopulære endringer. Et eksempel er dagens energipolitikk, som i stor grad er basert på fossilt brensel. Dette skaper en høy levestandard for dagens generasjon, samtidig som det har negative konsekvenser for dem som kommer etter oss.

Ut fra demokratisk teori skal alle som blir berørt av beslutninger, ha mulighetene til å være med på å bestemme. Generasjonene som kommer etter oss, har ingen mulighet til å påvirke dagens beslutninger selv om deres livsgrunnlag er avhengig av dagens politiske beslutninger. Denne manglende gjensidigheten skaper ifølge samfunnsviteren Jörg Tremmel et demokratisk underskudd.[19] For å rette opp det demokratiske underskuddet har flere forskere foreslått løsninger for hvordan fremtidige generasjoners interesser kan fremmes innenfor rammen av demokratiske strukturer.[20] Noen forslag er rettet direkte mot stemmegivning, som å gi ekstra stemmer til personer som representerer fremtidige generasjoner, gi unge mennesker stemmer mer vekt eller å frata eldre stemmeretten fra for eksempel fylte 70 år.[21] Denne typen ordninger er ikke vanlig.

Derimot er det mer utbredt at man oppretter råd eller ombudspersoner for fremtidige generasjoner. Et eksempel ser vi i Wales, som har opprettet en kommisjonær for fremtidige generasjoner med ansvaret for å sørge for at politikere tenker langsiktig når de fatter beslutninger.[22] Et annet eksempel er det tyske rådet for bærekraftig utvikling, som legger til rette for bærekraftig utvikling blant politiske beslutningstakere og setter i gang prosjekter.[23] Tyskland har også et parlamentarisk utvalg som består av valgte parlamentsmedlemmer med ansvaret for at beslutninger i parlamentet er i tråd med bærekraftig utvikling.[24] Slike demokratiske institusjonelle løsninger bygger på ideen om at dagens generasjon har ansvar for å sikre rettferdighet mellom generasjoner innenfor nasjonalstatens rammer.

Også på globalt nivå har det blitt foreslått å opprette en verge eller ombudsmann for kommende generasjoner.[25] Forskere diskuterer hvordan dagens generasjons forpliktelser overfor fremtidige mennesker blir innlemmet i internasjonale avtaler og lover.[26] Dette blir diskutert som et spørsmål om menneskerettighetene kan utvides til kommende generasjoner, og om ansvaret for verdens fellesarv.[27] Spesielt interessant er juristen Prue Taylors argument om at det er en økende fellesskapsetos i internasjonale avtaler og traktater, som innebærer at man tar hensyn til framtidige generasjoner.[28]

FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling

Et eksempel på en slik global fellesskapsetos er FNs erklæring *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* som ble vedtatt av 193 medlemsland i 2015. Kjernen i agendaen er 17 bærekraftmål med 169 delmål, som er ment å være retningsgivende for alle verdens land. Agenda 2030 ble presentert som en oppfordring til handling for å forandre verden.[29] Den viser til hvordan en tidligere generasjon verdensledere opprettet FN på asken av krig for 70 år siden. Agenda 2030 ble presentert som en felles plan for fred og velstand for mennesker og planeten, nå og i fremtiden. Hensynet til fremtidige generasjoner står sentralt. Vi kan lese at ikke bare dagens voksne har et ansvar, men også de unge som skal overlevere fakkelen til fremtidige generasjoner.[30]

Samarbeidet som førte til Agenda 2030 består av en rekke internasjonale avtaler, deklarasjoner, charter og FN-resolusjoner vedtatt etter annen verdenskrig. Jeg har her trukket ut et utvalg for å vise hvordan hensynet til fremtidige generasjoner er fremhevet i prosessen som ledet til Agenda 2030. Her fremstår 1972 som et viktig år. Da introduserte UNESCO begrepet verdensarven. Det var et forsøk på å skape en bevissthet om et felles, globalt politisk ansvar for dagens og fremtidens generasjoner.[31] Samme år arrangerte FN sin første miljøkonferanse. Den førte til Stockholmserklæringen, hvor det ble nedfelt at

FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling ble vedtatt av 193 medlemsland i 2015. Kjernen i agendaen er 17 bærekraftmål med 169 delmål, som er ment å være retningsgivende for alle verdens land.

ansvaret for naturens økosystem må bevares for dagens og fremtidens generasjoner.[32] Dette var et viktig grunnlag for Brundtlandkommisjonen, som presenterte rapporten Vår Felles Framtid i 1987. Her ble bærekraftig utvikling forstått som *en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*.[33]

Brundtlandkommisjonen anvendte en rettferdighetstankegang, men viste hvordan rettferdigheten ikke kan bygge på gjensidighet. Den slo fast at vi låner miljøkapital fra fremtidige generasjoner som verken har økonomisk eller politisk makt, og de kan ikke gå imot våre beslutninger.[34] Kommisjonen pekte altså på gjensidighetsargumentet ut fra en klassisk politisk tankegang. Konklusjonen de trakk av dette, var at nåtidens generasjon har et ansvar som er i slekt med forvalteransvaret.

Siden publiseringen av denne rapporten har ideen om dagens ansvar for at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov, vært en retningsgivende norm i flere FN-dokumenter.

Ansvaret ble blant annet formulert i 1992 i Rio de Janeiro, da FNs medlemsstater vedtok handlingsplanen Agenda 21.[35] Agenda 21 oppfordret landene til å iverksette tiltak for å snu tendensen hvor miljøet blir betraktet som et «fritt gode», og hvor kostnadene ble overført til andre deler av samfunnet, andre land eller til kommende generasjoner.[36]

.. vi låner miljøkapital fra fremtidige generasjoner som verken har økonomisk eller politisk makt, og de kan ikke gå imot våre beslutninger

I 2000 vedtok FNs medlemsstater Millenniumserklæringen, som definerte åtte millenniumsmål for å redusere ekstrem fattigdom innen 2015.[37] I likhet med Agenda 21 refererer denne erklæringen til hvordan dagens mønstre for produksjon og forbruk må endres av hensyn til vår fremtidige velferd og for våre etterkommere. I 2012 vedtok FNs medlemsland The future we want, en omfattende handlingsplan for å oppnå bærekraftig utvikling. I handlingsplanen ble FNs generalsekretær oppfordret til å lage en rapport om temaet.[38]

Dette førte til rapporten *Intergenerational solidarity and the needs of future generations*, utgitt av FNs generalsekretær i 2013.[39] Rapporten drøfter hvordan generasjonsrettferdighet er innebygd i begrepet bærekraftig utvikling, og viser til eksempler fra internasjonale og nasjonale dokumenter. I rapporten foreslo også FNs generalsekretær flere mulige modeller for å institusjonalisere ansvaret for fremtidige generasjoner på FN-nivå. Den viktigste anbefalingen var å opprette en høykommissær for fremtidige generasjoner, som en internasjonal enhet i FN-systemet.[40] Dette har ikke skjedd. Derimot har FNs High-level Political Forum on Sustainable Development fra 2013 fått oppgaven å følge opp Agenda 2030.[41]

Dette utvalget av FN-dokumenter bygger på en norm om at dagens generasjon har et ansvar for fremtidige generasjoner. Dette er i hovedsak en moralsk retorikk. Ansvaret er utelukkende formulert i forordene og i erklæringene. Forpliktelsene overfor fremtidige generasjoner er derimot ikke til stede i selve traktattekstene. Tilsvarende ser vi i Agenda 2030, som har ikke har noen henvisninger til fremtidige generasjoner i selve bærekraftmålene, verken i de 17 hovedmålene eller de 169 delmålene. Hensynet til fremtidige generasjoner er ikke forstått som en bindende rettighet for fremtidige generasjoner, men heller som en programerklæring for politisk handling globalt og i alle FNs medlemsland.

Nasjonale forfatninger som beskytter fremtidige generasjoner

Den sterkeste institusjonelle beskyttelsen fremtidige generasjoner kan ha, er gjennom klausuler i nasjonale forfatninger.[42] En viktig årsak er at forfatninger er ment å vare i mange generasjoner. En forfatning består av et system av grunnleggende prinsipper og verdier som en stat skal styres etter. Den utgjør dermed et rammeverk for statens offentlige politikk, og kan skilles fra ordinær politikk blant annet ved at den er vanskelig å endre. Fordi forfatninger bare endres gradvis fra generasjon til generasjoner, blir de ofte omtalt som en kontrakt mellom generasjoner.[43]

Flere forskere har diskutert hvordan forfatninger – som generasjonskontrakter – er bindende både for dagens og fremtidens generasjoner.[44] Samfunnsviteren Jörg Tremmel drøfter for eksempel hvordan nasjonale konstitusjoner i økende grad har inkludert generasjonsrettferdighet.[45] Han viser at alle slike klausuler har blitt innført etter den annen verdenskrig, og de fleste kom i 1990-årene. Tremmel skiller mellom tre typer klausuler: a) Generelle klausuler, som viser til generelle hensyn til fremtidige betingelser for velstand, men uten at de trekker inn en spesiell henvisning til fremtidige generasjoner. Denne typen finner han fem av i verden. b) Økologiske klausuler, som viser til behovet for å sikre økologiske forhold for dem som kommer etter oss. Han finner 21 slik klausuler i verden. c) Finansielle klausuler, som innebærer at man ikke skal overføre gjeld til fremtidige generasjoner. Tremmel finner fire slike klausuler.[46] Ut fra Tremmels studie kan vi anta at det finnes rundt 30 forfatninger i verden som har innført klausuler som skal ivareta hensynet til fremtidens generasjoner. I rapporten fra FNs generalsekretær i 2013, som var en del av prosessen som ledet til Agenda 2030, fremheves også betydningen av slike klausuler for fremtidige generasjoner. Den trekker frem seks slike eksempler.[47] En annen studie gjennomført av Elizabeth Dirth, viser at 120 land har klausuler som viser til miljø og bærekraft, og 37 av dem viser eksplisitt til fremtidige generasjoner.[48]

Uansett hvordan man kategoriserer og tallfester nasjonale forfatninger med beskyttelsesklausuler, viser disse studiene at fremtidige generasjoner har fått en konstitusjonell beskyttelse i disse landene. Hvilke konkrete konsekvenser dette vil få for praktisk politikk, er uklart. Det innebærer avveininger både med hensyn til hvilke ulemper det påfører dagens generasjon, og om dommere eller politikere skal ta den endelige beslutningen. Det er også et spørsmål om beskyttelsesklausulen er ment som en politisk programerklæring, slik vi har sett i internasjonale avtaler, eller om den pålegger stater å iverksette konkrete tiltak.[49]

På bakgrunn av slike beskyttelsesklausuler har det blitt reist søksmål i flere land, både lokalt og nasjonalt. Mellom 1986 og slutten av mai 2020 er det registrert 1587 klimasøksmål i verden.[50] Et eksempel på at saksøkere har fått gjennomslag, er i Urgenda-dommen fra 20. desember 2019, hvor Nederlands høyesterett avsa en dom om at staten må redusere utslippene av klimagasser med minst 25 prosent innen utgangen av 2020, sammenlignet med nivået i 1990. Denne typen søksmål vil vi se mer av fremover, og her er den pågående prosessen i Norge et høyaktuelt eksempel.

§ 112 Grunnlovens beskyttelse av naturen for etterslekten

Den norske grunnloven fra 1814 er en av de eldste forfatningene i verden som fortsatt er i kraft. Over tid har Stortinget vedtatt endringer som fremdeles gjør Grunnloven relevant.[51] En endring av Grunnloven krever to tredjedels flertall i parlamentet, og en endring kan bare vedtas etter et nytt valg og dermed en ny sammensetning av Stortinget. Også i denne sammenhengen er 1972 et viktig år, for da ble det første forslaget om å innføre en paragraf i Grunnloven som skal beskytte naturen for etterslekten, lagt frem for Stortinget. Nøyaktig 20 år etter vedtok et enstemmig Storting § 110 b, som den første paragrafen i Grunnloven som skal beskytte naturen for etterslekten. Brundtland-rapporten fra 1987 var avgjørende for en slik enighet i Stortinget i 1992, noe som også kommer frem av forarbeidene til loven.[52] Som vi har sett, var Brundtland-rapporten en del av en internasjonal utvikling hvor miljøspørsmål og hensynet til fremtidige generasjoner ble satt på dagsordenen. Innenfor denne forståelsesrammen ble Norges første miljøparagraf innført.

I 2009 nedsatte Stortinget et utvalg som fikk i oppgave å utrede hvordan flere av menneskerettighetene kunne innlemmes i Grunnloven i forbindelse med Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014. Da menneskerettighetsutvalgets rapport ble publisert i 2011, anbefalte den å skjerpe ordlyden i § 110 b tredje ledd, for å gjøre det tydelig at Stortinget har en aktiv plikt til å ivareta miljøet gjennom ulike tiltak.[53] I 2014 vedtok Stortinget at § 110 b skulle endres til § 112, som skulle inn i menneskerettighetskapittelet. § 112 første ledd i den norske grunnloven gir oss og våre etterkommere rett til et levelig miljø:

> Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.

§ 112 andre ledd gir oss rett til informasjon for å kunne ivareta disse rettighetene, mens tredje ledd sier at staten *skal iverksette tiltak* for å gjennomføre det som står i ledd en og to. Det er vanskelig å utlede fra ordlyden i første ledd akkurat hva vi og fremtidige generasjoner har krav på.[54] Andre ledd gir oss rett til kunnskap, mens tredje ledd innebærer en resultatforpliktelse for staten. Det vil si at det skal gjennomføres konsekvensutredninger før beslutninger som er avgjørende for miljøet, tas.[55] Her fulgte Stortinget anbefalingene fra menneskerettighetsutvalgets rapport om å skjerpe ordlyden. For hensynet til fremtidige generasjoner betyr det at staten er forpliktet til å sikre dem muligheten til å få et levelig miljø.

De fleste slike klausuler i grunnlover er ment som programerklæringer. De kan dermed tolkes som erklæringer om viktige politiske mål for statens virksomhet, på samme måte som vi har sett i de internasjonale dokumentene. Ifølge juristene Ole Kristian Fauchald og Eivind Smith går § 112 lenger enn de fleste slike klausuler.[56] Men det er omstridt om denne lovteksten gir grunnlag for rettigheter for private. Det at § 112 inngår i menneskerettighetskapittelet, kan være et argument for å styrke paragrafen som en selvstendig virkende rettsregel, men på den annen side inneholder dette kapitlet flere bestemmelser som ikke gir rettigheter. Forarbeidene til artiklene i 1992 og 2014 er ikke omfattende. Bestemmelsene har sjelden blitt anvendt i praksis, og parlamentet og regjeringen har gitt få uttalelser om deres syn på hvordan det skal forstås.[57] Det er uklart hvilke konsekvenser denne paragrafen kan få.

En type svar kan vi få gjennom søksmålet Greenpeace og Natur og Ungdom rettet mot staten i 2016. Bakgrunnen for søksmålet er utdelingen av nye oljelisenser i det nordlige Barentshavet. Klimasøksmålet er første gang § 112 blir brukt som juridisk hovedargument. § 112 har bare tidligere vært brukt som støtteargument hvor saksøker i første rekke har påberopt seg andre rettsregler. Greenpeace og Natur og Ungdom tapte både i Oslo tingrett i november 2017 og i Lagmannsretten i november 2019. De har anket saken til Høyesterett, som behandlet den i plenum i november 2020.[58]

Ansvar for fremtidige generasjoners velferd

I velferdsforskningen har bærekraft hovedsakelig vært sett som økonomiske og sosiale forhold. Debattene om klimaendringer blir oppfattet som miljømessig bærekraft og ikke en del av velferden.[59] Flere forskere har derfor foreslått at en bærekraftig velferdsstat ikke bare kan forstås ut fra økonomiske og sosiale forhold, men at man også må trekke inn et miljøperspektiv.[60] For å forstå hvilken betydning dette kan ha for hensynet til fremtidige generasjoner, er det nyttig å drøfte hvordan begrepet bærekraft er blitt avgrenset i forskjellige retninger. Et hovedskille i faglitteraturen er mellom svak og sterk bærekraft.

Et hovedskille i faglitteraturen er mellom svak og sterk bærekraft

Ut fra svak bærekraft kan naturlig kapital (f.eks. fossilt brensel, vann, luft) og menneskeskapt kapital (f.eks. bygninger, maskiner, finansielle eiendeler) erstatte hverandre. Dette forutsetter at alle former for kapital kan bli regnet om til én felles verdi, hvor penger fungerer som felles måleenhet. Bruken av naturressursene kan dermed måles i penger og erstattes ved en økning i finanskapital. Bærekraftig utvikling oppnås når den totale verdien av den samlede kapitalbeholdningen opprettholdes, eller ideelt sett økes, for fremtidige generasjoner.[61] Fra dette perspektivet kan dagens generasjons bruk av ikkefornybare ressurser kompenseres gjennom forbedret teknologi og økte finansinvesteringer.

Med utgangspunkt i sterk bærekraft er det derimot umulig å erstatte naturressurser med menneskeskapt kapital, fordi det er grunnleggende forskjeller mellom disse to formene for kapital.[62] Forbruket av naturres-

Foto: NTB scanpix/Jessica Gow

surser er irreversibelt, og vi har begrenset kunnskap om effektene for fremtidige generasjoner på grunn av miljøødeleggelser. Det er få som argumenterer for at dagens generasjon skal opprettholde alle økosystemer nøyaktig som de er for fremtidige generasjoner.[63] De fleste som går inn for sterk bærekraft, legger vekt på å bevare enkelte naturressurser som er kritiske på grunn av deres unike bidrag til menneskelig eksistens og velvære.[64] Argumentet er at naturresurser ikke kan behandles som en handelsvare.

Et sentralt aspekt ved disse forskjellige synene på bærekraft er om man kan verdsette naturressurser i penger, og spesielt hvis denne ressursen er ikke-fornybar. Også i tilfeller hvor man kommer frem til en felles verdi målt i penger, er det ingen garanti for at denne gjenspeiler hvilken betydning en ressurs har for velferd i fremtiden.[65] Satt på spissen er spørsmålet: I hvilken grad kan penger erstatte verdiene som går tapt ved bruk av naturressurser?

Behov eller muligheter?

Vi vet en del om hvilke behov fremtidige generasjoner vil ha, men vi vet lite om hva de ønsker. Et vesentlig spørsmål er om ansvaret for fremtidige generasjoners velferd innebærer at de skal få dekket sine grunnleggende behov, eller om vi skal handle slik at de har frihet til å forme sin egen tilværelse. Her er det to teoretiske tilnærminger: filosofen Amartya Sens kapabilitetstilnærming og velferdsforskeren Ian Goughs teori om grunnleggende behov.

Sens utgangspunkt er en kritikk av hvordan Brundtlandkommisjonen legger vekt på at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov.[66] Han er opptatt av å se mennesker som individer som kan tenke og handle og ikke bare har behov som skal tilfredsstilles. I stedet foreslår Sen at fremtidige generasjoner også må gis mulighet til å tenke, vurdere, inspirere, agitere og handle, og gjennom dette ha muligheten til å forme verden og sitt eget liv. Dette betyr at hver generasjon bør få frihet og mulighet til å identifisere og vurdere sine egne ønsker. Men Sens tilnærming er vanskelig å gjøre om til klare politiske mål.

Ian Gough har derimot argumentert for at kan vi anta at alle mennesker har noen grunnleggende behov, og at vi dermed kan planlegge ut fra at fremtidige generasjoner vil trenge det samme som oss.[67] Han argumenterer for at man må prioritere behov fremfor preferanser, ettersom de innebærer etiske plikter for enkeltpersoner og krav om institusjonalisert rettferdighet. Ifølge Gough gjør denne måten å definere universelle behov på det mulig å stille krav til at politiske institusjoner legger til rette for fremtidige generasjoner, slik at de har et miljø som gjør det mulig for dem å dekke sine behov.

Diskusjonen mellom Sen og Gough er også et spørsmål om hvem som skal bestemme: Skal dagens politiske institusjoner bestemme hva fremtidige generasjoner trenger, eller skal de handle slik at fremtidige generasjoner har frihet til å forme sin egen tilværelse?

Det norske oljefondet som sparing til fremtidige generasjoner

Det norske oljefondet er et godt eksempel på hvilken betydning det har om politikk bygger på svak eller sterk bærekraft, og om man argumenterer ut fra fremtidige generasjoners behov eller muligheter. Ifølge Norges Banks nettsider er formålet med Oljefondet å sikre at inntektene fra olje- og gassressursene i Nordsjøen kommer både dagens generasjon og fremtidige generasjoner til gode.[68] Oljefondets markedsverdi er på over ti tusen milliarder kroner, og siden 2006 har fondets formelle navn vært Statens Pensjonsfond utland. I regjeringens dokumenter kan vi lese at petroleumsformuen er en arv fra naturen som tilhører alle generasjoner, at oljeinntektene representerer en ikke-fornybar naturressurs, og at sparing i fondet sikter mot å fordele denne ressursen jevnt mellom generasjoner.[69]

En gjennomgang av NOU-er, stortingsmeldinger og proposisjoner som omhandler etableringen og opprettholdelsen av oljefondet fra 1974 og frem til 2019, viser hvordan oljefondet gjennomgående har blitt legitimert som sparing til fremtidige generasjoner.[70] Ideen om at dagens generasjon ikke skal tømme Nordsjøen for olje og gass uten å spare noe til fremtidige generasjoner, har ligget fast siden 1970-årene. Over tid har imidlertid forståelsen av hvordan man skal spare, endret seg.

Mens norske myndigheter i 1970-årene sørget for å regulere produksjonstakten ut fra en helhetsfor-

ståelse av samfunnet, har myndighetene siden den gang gradvis åpnet for økt utvinning av olje og gass. Ved å vise til fremtidige generasjoner vil myndighetene imøtegå den stadig voksende miljøkritikken.

I 1984 innførte regjeringen nasjonalformuemodellen for å beskrive bruken av oljereservene, i *Om petroleumsvirksomhetens framtid.*[71] Modellen ble lagt til grunn for etableringen av Oljefondet 22. juni 1990. Siden den gangen har denne modellen vært et viktig utgangspunkt for å forstå Oljefondet i de fleste NOU-er og stortingsmeldinger. Nasjonalformuemodellen bygger på ideen om svak bærekraft. Den åpner dermed for å utligne en reduksjon i naturressursene med en økning i finanskapitalen. Denne modellen får frem at hvis man bruker petroleumsreservene uten å øke Oljefondet, vil vår generasjon bruke nasjonens formue uten å etterlate fremtidige generasjoner verken olje, gass eller penger. Ideen er at man kan erstatte nedgangen i ikke-fornybare ressurser i Nordsjøen med finansielle investeringer i utlandet.

Med utgangspunkt i nasjonalformuemodellen blir det fremstilt som en moralsk handling å utvinne olje og gass i Nordsjøen for å spare finansielle investeringer til fremtidige generasjoner. Basert på denne modellen har uttrykket «omplassering av petroleumsressurser til finansielle investeringer» gradvis blitt et fast uttrykk i eksperters, byråkraters og politikeres vokabular.[72] De bruker også uttrykket «veksle om», som om det var et en-til-en-forhold mellom ikke-fornybare naturressurser og finansielle investeringer.[73] Det gir en diskutabel vekslingskurs, for mye forsvinner underveis. I praksis betyr omformingen eller omvekslingen fra naturressurser til penger industriell produksjon. Den fører med seg miljøproblemer og bruker opp ressurser. De miljøskadelige virkningene av produksjonsprosessen forsvinner i nasjonalformuemodellen.[74]

Ut fra ideen om sterk bærekraft er det problematisk å verdsette naturressurser i penger, og spesielt hvis denne ressursen er ikke-fornybar. For fremtidige generasjoner vil det være avgjørende å ha tilgang til naturressurser slik at de kan få dekket grunnleggende behov slik Gough argumenterer for. Vi vet ikke hva fremtidens generasjoner ønsker. Kanskje vil de aller helst ha frihet til å bestemme selv. Sen mener at fremtidens generasjoner må gis muligheten til å forme sin verden. De trenger ikke omtanke for å få dekket sine behov, skriver Sen, men frihet og muligheter til å bestemme hva deres behov er. Kanskje dagens generasjon sparer noe som fremtidige generasjoner ikke ønsker. Det er fullt mulig at fremtidige generasjoner ønsker seg olje og gass i bakken mer enn finansinvesteringer i et oljefond.

Oppsummering

Begrepet fremtidige generasjoner har blitt et sentralt politisk og juridisk begrep i løpet av de seneste 50 år. De akademiske bidragene jeg har drøftet, viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når vi trekker inn fremtidige generasjoner. Det spesielle i vår tid er at det er de ufødte generasjonene man skal ta hensyn til. Det fører til at det er vanskelig å anvende våre tradisjonelle rettferdighetsprinsipper.

Ved å bruke det akademiske begrepsapparatet finner vi et skille mellom den retoriske appellen til moralske argumenter og de praktiske konsekvensene dette får for institusjonalisering av rettferdige ordninger. Dette ser vi både i utviklingen frem til FNs Agenda 2030, i den norske Grunnlovens § 112 og i legitimeringen av oljefondet. Felles for disse tre eksemplene er at argumentasjonen om at man skal ta hensyn til fremtidige generasjoner, har slått gjennom på et generelt plan, selv om opposisjonen er merkbar. Denne argumentasjonen er hovedsakelig moralsk. Den hviler på en variant av forvaltertankegangen. Når dette skal omsettes til praksis, krever det institusjonelle og politiske endringer som vekker strid, og dermed problemer med gjennomføring.

Det er fullt mulig at fremtidige generasjoner ønsker seg olje og gass i bakken mer enn finansinvesteringer i et oljefond

Noter

1 FN 2013, Jones mfl. 2018
2 FN 2013
3 Caney 2018, Tremmel 2019a
4 F.eks. Taylor 2017, Caney 2018
5 IPCC 2018, IPBES 2019
6 Meadows mfl. 1972, Gough 2017
7 Auerbach mfl. 1999, Graeber 2011
8 Caney 2018
9 Tremmel 2009, Connelly 2012
10 Rawls 1971: 284–310
11 F.eks. Tremmel 2009, Aguis og Busuttil 2013
12 Tremmel 2009
13 Stjernø 2005
14 Tremmel 2009
15 Page 2006, Lawrence 2014
16 Parfit 2017
17 F.eks. Tremmel 2009: 35–64
18 Gough 2017, Buchs og Koch 2017
19 Tremmel 2006, 2019a
20 Tremmel 2019a, Kates 2015
21 Kates 2015
22 Future Generations Commissioner for Wales
23 Rat für Nachhaltige Entwicklung
24 Parlamentarischer Beirat für nachhaltige Entwicklung
25 Aguis og Busuttil 2013
26 Westra 2006
27 Lawrence 2014
28 Taylor 2017
29 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
30 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development:12
31 UNESCO 1972
32 FN Stockholmserklæringen 1972
33 Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Avsnitt 27.
34 Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Avsnitt 25 og 26.
35 FN Agenda 21 1992
36 Ibid.
37 FN Tusenårserklæringen 2000
38 FN The future we want 2012
39 FN 2013
40 Ibid.
41 HLPF High-level Political Forum
42 Tremmel 2019b
43 Tremmel 2019b
44 Häberle 2006; Gosseries 2008
45 Tremmel 2006, 2019b
46 Tremmel 2006
47 FN 2013
48 Dirth 2018
49 Sjåfjell 2015; Fauchald og Smith 2019
50 Setzer og Byrnes 2020
51 Fauchald og Smith 2019
52 Sjåfjell og Stubhaug 2015, Bugge 2019
53 Dokument 16 (2011–2012)
54 Sjåfjell 2015
55 Ibid.
56 Fauchald og Smith 2019:11
57 Fauchald og Smith 2019
58 Greenpeace Norge
59 Koch og Mont 2016
60 Buchs og Koch 2017, Gough 2017, Schøyen og Hvinden 2017
61 Figge 2005, O'Neill 2017
62 Gough 2017
63 Beckerman 1995
64 Figge 2005, Habib 2013
65 Stiglitz, Sen og Fitoussi 2009
66 Sen 2013
67 Gough 2017: 45–47
68 Norges Bank Investment Management 2018
69 Meld. St. 26 (2016–2017)
70 Takle 2018, 2020
71 St.meld. nr. 32 (1984–85)
72 St.meld. nr. 32 (1984–85), NOU 1988: 21
73 NOU 2016: 20
74 Takle 2018; 2020

Referanser

Aguis, E. og Busuttil, S. (red.) (2013). *Future generations and international law*. New York: Routledge

Auerbach, A.J., Kotlikoff, L.J., Leibfritz, W. (1999). *Generational Accounting around the World*. Chicago: University of Chicago Press

Beckerman, W. (1995). «How would you like your 'sustainability', sir, weak or strong? A reply to my crtitics». *Environmental Values* 4 (2): 169–179

Büchs, M. og Koch, M. (2017). *Postgrowth and Wellbeing. Challenges to Sustainable Welfare*. London: Palgrave Pivot

Bugge, H.C. (2019). «Grunnlovsbestemmelsen om miljøvern: Hvordan ble den til?» Fauchald, O.K. og Smith, E. (red.). *Mellom jus og politikk. Grunnlovens § 112*. Oslo: Fagbokforlaget, s. 19–41.

Caney, S. (2018). «Justice and Future Generations». *Annual Review of Political Science*. https://doi.org/10.1146/annualrev-polisci-052715-111749.

Connelly, J., Smith, G., Benson, B. og Saunders, C. (2012). *Politics and the environment. From theory to practice.* London: Routledge

Dirth, E.P. (2018). *Governance for Future Generations: A Global Review of the Implementation of Intergenerational Equity.* Utrecht University Repository. https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/361333 (Besøkt 30. april 2020)

Fauchald, O.K. og Smith, E. (red.) (2019). *Mellom jus og politikk. Grunnlovens § 112*. Oslo: Fagbokforlaget

Figge, F. (2005). «Capital substitutability and weak sustainability revisited: The conditions for capital substitution in the presence of risk». *Environmental Values* 14 (2): 185–201. https://doi.org/10.3197/0963271054084966

Gough, I. (2017). *Heat, Greed and Human Need. Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing.* Cheltenham: Edward Elgar

Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5,000 Years*. New York: Melvillehouse

Gosseries, A.P. (2008). «Constitutions and Future Generations». *The Good Society.* 17(2): 32–37.

Habib, A. (2013). «Sharing the Earth: Sustainability and the Currency of Inter-Generational Environmental Justice». *Environmental Values* 22 (6): 751–764. https://doi.org/10.3197/096327113x13781997646575

Häberle, P. (2006). «A constitutional law for future generations – the 'other' form of the social contract: the generation contract». Tremmel, J. (red.) *Handbook of Intergenerational Justice.* Cheltenham: Edward Elgar, s. 2015–229.

Jones, N., O'Brien, M. og Ryan, T. (2018). «Representation of Future Generations in United Kingdom Policy-Making». *Futures* https://doi.org/10.1016/j.futures2018.01.007

Kates, M. (2018). «Justice, democracy and future generations». *Critical Review of International Social and Political Philosophy.* 18 (5) s. 508–528.

Koch, M. og Mont, O. (red.) (2016). *Sustainability and the Political Economy of Welfare.* London: Routledge

Kverndokk, K. og Bjerregaard, P. (red.) (2018). *Kollaps. På randen av fremtiden.* Oslo: Dreyers forlag

Lawrence, P. (2014). *Justice for Future Generations. Climate Change and International Law.* Cheltenham: Edward Elgar

Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. og Behrens, W.W. (1972). *The limits to growth.* http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf (Besøkt 08.mai 2020)

O'Neill, J.F. (2017). «Pluralism and Incommensurability». C.L. Spash (red.). *Routledge Handbook of Ecological Economics: Nature and Society*, s. 227–236. Abingdon: Routledge

Page, E.A. (2006). *Climate Change, Justice and Future Generations*. Cheltenham: Edward Elgar

Parfit, D. (2017). «Future People, the Non-Identity Problem, and Person-Affecting Principles». *Philosophy & Public Affairs* 45 (2): 118–157.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice.* Massachusetts: Harvard University Press

Schøyen, M.A. og Hvinden, B. (2017). «Climate change as a challenge for European welfare states». Kennett, P. og Lendvai-Bainton, N. (red.). *Handbook of European Social Policy.* Cheltenham: Edward Elgar, s. 371–386.

Setzer, J. og Byrnes, R. (2020). *Global trends in climate change litigation: 2020 snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science. http://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2020/07/Global-trends-in-climate-change-litigation_2020-snapshot.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

Sen, A. (2013). «The Ends and Means of Sustainability». *Journal of Human Development and Capabilities* 14 (1): 6–20.

Sjåfjell, B. (2015). «Hvilke krav stiller Grunnloven § 112 til 'det grønne skiftet'? *Privlus, Journal of private law* 200, s. 84–101.

Sjåfjell, B. og Stubhaug, A. (2015). «Grunnlovens viktigste bestemmelse». *Privlus, Journal of private law* 200, s. 14–26.

Stiglitz, J.E., A. Sen og J.P. Fitoussi (2009). «Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress». http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report. (Besøkt 03. juli 2020)

Stjernø, S. (2005) Solidarity in Europe. The history of an idea. Cambridge: Cambridge University Press

Takle, M. (2018). «Oljefondet – i solidaritet med fremtidige generasjoner». *Nytt Norsk Tidsskrift* 35 (3–4) s. 256–267.

Takle, M. (2020). «The Norwegian Petroleum Fund: Savings for Future Generations?» *Environmental Values*. DOI: https://doi.org/10.3197/096327120X15868540131305

Taylor, P. (2017). «Governing the Global Commons an ethical-legal framework». *Policy Quarterly* 13 (1) s. 43–49.

Tremmel, J. (2006). «Establishing intergenerational justice in national constitutions». Tremmel, J. (red). *Handbook of Intergenerational Justice*. Cheltenham: Edvard Elgar, s. 187–214.

Tremmel, J. (2009). *A Theory of Intergenerational Justice*. London: Earthscan

Tremmel, J. (2019a). «Gerechtigkeit zwischen den Generationen». Schweiger, G. og Drerup, J. (red.). *Handbuch Philosophie der Kindheit*. Stuttgart: J.B. Metzler, s. 371–379.

Tremmel, J. (2019b). «Whose constitution? Constitutional self-determination and generational change». *Ratio Juris* 32 (1) s. 49–75.

Westra, L. (2008). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. London: Earthscan

Kilder

Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Vår Felles Framtid. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf (Besøkt 02. juli 2020)

Dokument 16 (2011–2012). Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven, avgitt 19. desember 2011. https://www.stortinget.no/Global/pdf/Dokumentserien/2011-2012/dok16-201112.pdf (Besøkt 21. august 2020)

IPBES 2019. Report from the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/ (Besøkt 15. april 2020)

IPCC 2018. Intergovernmental Panel on Climate Change. Global Warming of 1.5 C https://www.ipcc.ch/sr15/ (Besøkt15. april 2020)

FN 2013. Intergenerational solidarity and the needs of future generations. Report of the Secretary-General. A/68/322. United Nations General Assembly. Sixty-eight session. 5. August

FN Agenda 21 1992. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. Agenda 21. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

FN Tusenårserklæringen 2000. Resolution adopted by the General Assembly on 18 September 2000. «United Nations Millennium Declaration». https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx (Besøkt 03. juli 2020)

FN Stockholmserklæringen 1972. The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment

FN The future we want 2012. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

Future Generations Commissioner for Wales. https://futuregenerations.wales/about-us/future-generations-commissioner/ (Besøkt 17. juni 2020)

Greenpeace Norge. https://www.greenpeace.org/international/story/28408/if-you-look-closer-you-see-we-won/ (Besøkt 03. juli 2020)

HLPF High-level Political Forum https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf (Besøkt 29. juni 2020)
Meld. St. 26 (2016–2017). Forvaltningen av Statens pensjonsfond i 2016. Oslo: Finansdepartementet
Norges Bank Investment Management 2018 https://www.nbim.no/no/fondet/ (Besøkt 03. juli 2020)
NOU 1988: 21. Steigum-utvalget – Norsk økonomi i forandring. Perspektiver for nasjonalformue og økonomisk politikk i 1990-årene
NOU 2016: 20. Aksjeandelen i Statens pensjonsfond utland
Parlamentarischer Beirat für nachhaltige Entwicklung. https://www.bundestag.de/nachhaltigkeit (Besøkt 17. juni 2020)
Rat für Nachhaltige Entwicklung. https://www.nachhaltigkeitsrat.de/ (Besøkt 17.06.2020)
St.meld. nr. 32 (1984–85). Om petroleumsaktivitetens framtid. Oslo: Olje- og energidepartementet
Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Besøkt 28. juni 2020)
UNESCO 1972. The world heritage convention. https://whc.unesco.org/en/convention/ (Besøkt 03. juli 2020)